

Under strecket

Sedan 1918

Martin Hägglunds gastkramande utopi

I sin internationellt hyllade bok "Vårt enda liv" presenterar den svenske filosofen Martin Hägglund en politisk vision som inte bara är samhällsvetenskapligt naiv och okunnig utan rentav farlig.

V i är numera inte översvämmade av böcker som presenterar ett nytt filosofiskt grundat argument för demokratisk socialism. Den enorma uppmärksamhet som Martin Hägglunds bok "This life: Why mortality makes us free" (anmäld Under strecket 18/12 2019) har fått är därför verkligen något unik. Boken har också nyligen översatts till svenska ("Vårt enda liv. Sekulär tro och andlig frihet"; Volante). Mycket få böcker inom politisk filosofi har fått samma uppmärksamhet. De många positiva recensionerna i högprofilerade internationella publikationer som till exempel The New Yorker, The Guardian och The New Republic, och superlativ som "magnifik", "lysande", "elektrifierande" och "befriande" talar om ett genomsnitt som är mycket ovanligt för en bok som denna. Även i Sverige har uppmärksamheten varit stor och de positiva tongångarna har varit legio. Enligt några recensenter har Hägglunds bok fått honom att bli något av den intellektuella vänsterns nya "wonderkind". Som tillhörande gruppen liberala socialister började jag därför läsa boken med stora förväntningar.

Hägglunds bok består av två helt separata delar. Jag har inte mycket att säga om den första som presenterar ett ganska originellt argument för vad Hägglund kallar "sekulär tro" som innebär att om vi inser att vi har ett ändligt liv och inte kommer att tillbringa livet efter döden i en himmelsk evighet så måste vi förverkliga oss som andligt fria varelser i detta vårt enda liv. Denna slutsats leder Hägglund till Marx teori om exploatering som innebär att kapitalismen har de flesta av oss att arbeta inte för att utveckla vår andliga frihet utan för kapitalisternas vinster. I denna andra del av boken presenterar Hägglund sin version av en "demokratisk socialism" som innebär avskaffandet av kapitalismens utnyttjande av vår begränsade tid i detta vårt enda liv.

Hägglunds version av demokratisk socialism är emellertid mycket problematisk. Det första problemet gäller frågan om arbete. En av huvudidéerna i boken är att ingen under demokratisk socialism kommer att behöva arbeta av ekonomisk nödvändighet eller genom tvång av någon auktoritär kraft. Intressant nog tar Hägglund ställning mot den populära (men helt orealistiska) idén om en universell basinkomst (UBI) eftersom en sådan inte kommer att undanröja "beroendet av lönearbete". Det beror på att för att finansiera en UBI är lönearbete i vinstsyfte nödvändigt och i Hägglunds version av demokratisk socialism ska inget sådant arbete existera.

Hur och av vem ska då arbetet utföras? Enligt Hägglund kommer en del arbete att utföras frivilligt på grund av att vissa ser sitt arbete som förverkligande av sin andliga frihet. Till exempel att skriva böcker om filosofiska frågor, göra intressant forskning eller vara en engagerad lärare. Hägglund vidgår att det finns arbete som måste utföras men som inte kommer att utföras som ett förverkligande av ens andliga frihet (exempelvis sophämtning, vård av sköra äldre personer, städning av kontoren där filosoferna arbetar etcetera). Hägglund kallar sådana uppgifter för "socialt arbete" och menar att det kommer att utföras frivilligt eftersom människorna i Hägglunds samhälle kommer att ha en inre motivation för att utföra sådant arbete. Detta eftersom de kommer att inse att utförandet av dessa slags arbetsuppgifter är i kollektivets allmänna intresse. Hur mycket och vilken typ av sådant socialt nödvändigt arbete som kommer att produceras ska emellertid inte bestämmas av marknadsdriven efterfrågan eller utbud eftersom detta kommer att leda till överproduktionen av

Martin Hägglund. Foto: Anders Wiklund/TT

sådant som vi inte behöver och underproduktion av saker som vi behöver.

Hägglund föreställer sig således en värld där opportunism i form av att vilja agera "fripassagerare" inte alls förekommer. Ingen kommer att försöka smita undan trista och tråkiga arbetsuppgifter och hoppas att andra ska göra dem medan man själv är engagerad i att utveckla sin "andliga frihet". Hägglunds samhällsmodell förlitar sig således på en värld befolkad av Moder Teresor, något som aldrig har och med all sannolikhet aldrig kommer att existera.

H ägglund är helt okunnig om den enorma mängd experimentell och historisk forskning som har utförts under de senaste fyra decennierna för att försöka ta reda på vad som motiverar människor att agera aningen för sitt egenintresse eller solidariskt för gruppens bästa. För att göra en lång historia kort visar denna forskning att de flesta människor varken är *homo oeconomicus* eller rena altruister. I stället baserar de flesta sina handlingar på principen om ömsesidighet. De är villiga att samarbeta för ett gemensamt bästa men bara under förutsättning att något kan få dem att tro att de flesta andra också kommer att samarbeta. Det innebär att det måste finnas någon form av auktoritär makt som straffar den opportunistiska fripassagerar-typen av beteende. I Hägglunds värld kommer människor att utföra de nödvändiga men föga andliga arbetsuppgifterna för att de har i blivit utbildade i att kunna utöva sin andliga frihet. Innehållet i denna utbildning i andlighet och hur den ska genomföras sägs det inget om.

Det andra problemet har att göra med distribution av varor. I Hägglunds värld kommer vi visserligen att ha rätt att äga saker, som bostäder, datorer och böcker. Vi kan dock inte sälja dessa artiklar om detta skulle innebära att vi gick med vinst. Man undrar hur det skulle vara möjligt att få en större bostad om det skulle uppstå ett sådant behov exempelvis på grund av utökning av familjen, eller hur man gör om man behöver flytta från en plats till en annan. Jag antar att bostadsbyten är tillåtna, men förmodligen bara under någon auktoritativ myndighet som kontrollerar om den ena familjen får en bättre bostad (=vinst) av ett sådant utbyte. Jag är nyfiken på vilket namn denna myndighet skulle ha – "Kontrollstyrelsen för bostadsutbyten" måhända? Det behöver inte sägas att kontrollen av att ingen tjänar på utbyte av sådana nyttigheter skulle kräva en enorm administration. En stor mängd em-

pirisk forskning om genomförandet av sociala reformer visar att detta sannolikt kommer att sluta i byråkratiska mardrömsscenarier.

Det tredje huvudproblemet gäller vad som ska produceras i detta samhälle. Som nämnts accepterar Hägglund inte att marknadsdriven efterfrågan ska spela någon roll. Som många socialister förväxlar han marknad med kapitalism och inser inte att marknadssystem är mycket äldre och historiskt sett har varit mycket mer befriande än kapitalism. I Hägglunds version av demokratisk socialism kommer det som människor vill köpa inte att spela någon roll vad som produceras. Hägglund avfärdar centralplanering och menar att vad som ska produceras och konsumeras ska avgöras genom demokratiska förfaranden. Produktionsmedlen ägs kollektivt så att "vi kan bestämma genom demokratiska processer hur och vad vi producerar".

Det finns flera saker som är oklara här. För det första, vem är detta "vi"? Kommunfullmäktige, arbetarrådet vid fabriken, det nationella parlamentet eller några nya institutioner där också konsumenterna är representerade? Eller tänker han sig folkomröstningar om vilka varor och tjänster som ska produceras och vem som ska tillåtas konsumera dessa? För det andra visar forskning om beslutsfattande i representativ demokrati tydligt att parlamentariska församlingar är bra på att fatta generella beslut (lagar, budgetar) men mycket dåliga när det gäller att fatta beslut om specifika förhållanden (till exempel hur mycket stöd en handikappad person behöver). Till detta kommer att den omfattande forskningen om hur våra värderingar förändras visar att vi lever i en värld där människor är mindre intresserade av kollektivism och mer intresserade av individuellt självförverkligande. För produktionen av varor innebär detta att människor vill ha mycket olika saker vid olika tidpunkter. Saker som exempelvis förändrade klädmöden sker ibland också mycket snabbt, liksom människors idéer om vad en "hållbar konsumtion" innebär. Hägglund är dessvärre helt okunnig också om denna forskning av vad den kan tänkas innebära för framtida samhällsmodeller.

L iksom många andra politiska filosofer som föreslår nya modeller för hur vi ska skapa ett mer rättvist samhälle ägnar Hägglund ingen uppmärksamhet åt den enorma mängd empiriska studier om vilken typ av sociala reformer det är möjligt att genomföra utan att skapa omfattande byråkratiproblem. Till exempel visar empirisk forskning att människor värderar inte bara rättvisa vad gäller utfallet av en process utan också att procedurerna är rättfärdiga. De flesta förslag om ökad social rättvisa som presenteras av politiska filosofer som Hägglund är så komplicerade att genomföra att de skulle drunkna i olika former av byråkratiskt maktmissbruk. Detta skulle leda till att majoriteten av väljarna skulle vända sig mot de principer för social rättvisa som filosoferna ifråga vill se genomförda.

Hägglunds typ av politisk filosofi kunde liknas vid en medicinsk forskare som föreslår läkemedel eller behandlingar utan att ta hänsyn till välkända och farliga biverkningar. Man kan visst fog benämna vad Hägglund och hans gelikar sysslar med för den humanistiska forskningens motsvarighet till neurosedynskandalen. Hägglunds tillvägagångssätt är inte bara ignorant, det är också potentiellt mycket farligt. Låt oss föreställa oss vad som skulle hända om Hägglunds anhängare skulle komma till makten. De kommer då att erfa att ganska många människor inte frivilligt ställer upp för att utföra de mindre attraktiva arbetsuppgifter som måste utföras i ett samhälle. De skulle då uppenbarligen behöva mer av denna typ av utbildning, som enligt Hägglund måste till för att bli motiverade för detta. Hörde jag ett behov av omskolningsläger?

Bo Rothstein

Professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet
understrecket@svd.se